

УДК 336.221.264

О. І. Цимбалюк – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту організацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сучасний стан податкової системи України та перспективи її розвитку

*Роботу виконано на кафедрі менеджменту
організацій ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розглянуто сучасний стан податкової системи України, проаналізовано її вплив на економіку країни. Окреслено основні напрями підвищення ефективності її функціонування та подальшого розвитку.

Ключові слова: податки, податкова система, ВВП, податковий тиск, податкові надходження.

Цимбалюк И. А. Современное состояние налоговой системы Украины и перспективы ее развития.

В статье рассмотрено современное состояние налоговой системы Украины, проанализировано ее влияние на экономику страны. Определены основные направления повышения эффективности ее функционирования и последующего развития.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, ВВП, налоговое давление, налоговые поступления.

Tsybalyuk I. A. Contemporary State of Tax System of Ukraine and Prospect of its Development.

The article considers the contemporary state of the Ukrainian tax system and analyzes its influence upon the country's economy. Certain basic directions of increase of efficiency of its functioning and subsequent development.

Key words: taxes, tax system, gross domestic product, tax pressure, taxes receipts.

Постановка наукової проблеми та її значення. Досягнення економічного зростання можливе тільки за умов ефективного державного регулювання через застосування податкових важелів. У свою чергу, податки, як знаряддя перерозподілу доходів юридичних та фізичних осіб, є обов'язковим атрибутом держави незалежно від моделі та політики її розвитку. За цих умов основне місце в забезпеченні подальшого економічного зростання має відводитися податковій системі.

Проблема модернізації сфери оподаткування є дуже актуальною для України, адже існуюча податкова система характеризується внутрішньою неузгодженістю її складників, нестабільністю, складністю, порушенням принципів економічно-соціальної справедливості та рівномірності, негативним впливом на стан національної економіки в цілому [1].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Вагомий внесок у дослідження питань теорії та практики функціонування податкової системи, вирішення проблеми розробки та реалізації політики оподаткування як важливого економічного важеля регулювання зробили А. І. Крисоватий, Н. М. Костіна, Л. П. Максимова, В. Л. Смагін, А. М. Соколовська, Г. М. Фадєєва та ін. [1; 4; 5].

Однак наявність значних проблем у сфері оподаткування, зокрема завищення ролі фіскальної функції податків, неефективність деяких із них та нерегульованість питання надання пільг, недостатнє наповнення дохідної частини бюджету зумовлює необхідність дослідження питань щодо впливу податкової системи на основні економічні процеси для виявлення негативних тенденцій та підвищення рівня ефективності оподаткування.

Метою дослідження є визначення сучасного стану вітчизняної податкової системи, визначення перспектив розвитку та обґрунтування напрямків покращення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Податкова система являє собою сукупність перерозподільних відносин, що виникають між державою, з одного боку, та юридичними і фізичними особами, платниками податків і податкових платежів – з іншого, із приводу безоплатного вилучення частини ВВП у бюджет держави [4].

Сутність, структура та роль системи оподаткування визначаються податковою політикою, що є виключним правом держави та провадиться відповідно до завдань соціально-економічного розвитку. Податки є інструментом перерозподілу ВВП і безпосередньо впливають на розвиток виробництва та формування фінансових потоків в економіці, тому ефективність податкової політики насамперед характеризується результатами виконання основних макроекономічних показників [5, 145].

Таблиця 1

Динаміка валового внутрішнього продукту України за 2004–2009 рр.

Показник	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Номінальний ВВП (у фактичних цінах), млн грн*	345 113	441 452	544 153	720 731	949 864	912 563
Темп росту номінального ВВП, % до попереднього року**	129,09	127,92	123,26	132,45	131,79	96,07

*Держкомстат України [2]

**Розраховано автором

Загалом темпи економічного розвитку в Україні, за винятком 2009 р., мали позитивну динаміку. Приріст номінального ВВП, зокрема у 2007 р., досяг 31,79 % (реального ВВП 8,6 %), що було спричинено зростанням виробництва, поліпшенням зовнішньоекономічної кон'юнктури, а також наслідком здійснення податкової політики. Однак, порівнюючи темпи зростання валового продукту в Україні, слід зазначити, що спостерігалася нестійка ситуація: у 2004–2006 рр. темпи росту номінального ВВП поступово скорочувалися (зниження прискорення сягнуло майже 6 %).

Аналізуючи такий важливий макроекономічний показник, як ВВП, слід зазначити, що при розрахунку не було враховано вплив тіньової економіки, рівень якої в Україні, за різними оцінками, становить 40–60 % ВВП [1].

У сучасній вітчизняній фінансовій науці податки в основному розглядаються як джерело наповнення доходної частини бюджету через мобілізаційну та фіскальну функції, тоді як соціальна та перерозподільча проявляються дедалі слабше. Про високу фіскальність податків в Україні засвідчує аналіз динаміки темпів росту податкових надходжень до Зведеного бюджету та ВВП.

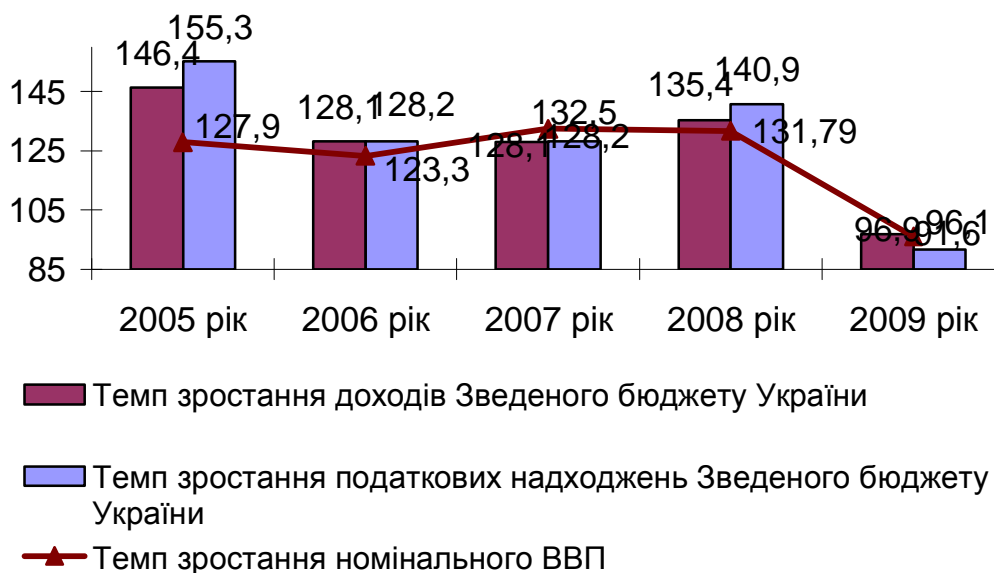

Рис. 1. Динаміка темпів зростання ВВП, доходів та податкових надходжень Зведеного бюджету України

Протягом досліджуваного періоду темпи зростання податкових надходжень перевищували аналогічний показник ВВП. Виняток становить лише 2007 р., коли темп росту доходів та податкових надходжень Зведеного бюджету залишився на рівні попереднього року, а для ВВП цей показник збільшився на 9,15 %. І якщо у 2007 р. ВВП зростав порівняно швидшими темпами, переважаючи

ріст доходів загалом, зокрема від податків, то вже у 2008-му доходи та податкові надходження зведеного бюджету зросли випереджальними темпами, відповідно на 3,6 % та 9,1 % швидше порівняно з ВВП. Слід зазначити, що у 2008 р. надходження від податків зростали найшвидше – переважаючи і ріст доходів Зведеного бюджету, і ріст ВВП. Отже, податкова політика продовжує набирати ще більш фіскального характеру, збільшуючи вагу податків у доходах та посилюючи податковий тиск на економіку.

За період 2007–2009 рр. динаміка структури доходів Зведеного бюджету демонструвала залежність від податкової політики (зміни податкових ставок окремих податків, бази оподаткування, податкових пільг тощо), а також від економічної ситуації в країні. У табл. 2 наведено дані щодо обсягів доходів Зведеного бюджету України за період 2007–2009 рр.

Бюджет України формується в основному за рахунок чотирьох податкових платежів. За підсумками 2008 р. вони забезпечили формування 76,3 % усіх доходів зведеного бюджету (227 164,8 млн грн), зокрема податок на прибуток підприємств – 16,1 % (47 856,8 млн грн), податок із доходів фізичних осіб – 15,4 % (45 895,8 млн грн), податок на додану вартість – 30,9 % (92 082,6 млн грн) і акцизний збір із вироблених в Україні товарів – 3,4 % (10 230,1 млн грн).

Зростання податкових надходжень до Зведеного бюджету 2008 р. (на 40,9 % при зростанні номінального ВВП на 31,8 %), що відбулося в основному за рахунок збільшення надходжень від ПДВ та податку на прибуток підприємств, продемонструвало значне підвищення фіскального тиску основних податків за рахунок розширення податкової бази. Разом із тим, стрибкоподібний характер такого зростання не міг не відобразитися на діяльності підприємницьких структур.

Криза в економіці кінця 2008 р. проявилась у подальшому розбалансуванні податкової ситуації в країні, що відобразилось у загостренні диспропорцій 2009-го через значне зменшення доходів та податкових надходжень до Зведеного бюджету (на 24,6 % та 23,9 % відповідно), зумовлене падінням номінального ВВП, що сягнуло майже 4 %.

Таблиця 2

Зведений бюджет України за 2007–2009 рр. [3]

Показник	Роки					
	2007		2008		2009	
	сума, млн грн	питома вага, %	сума, млн грн	питома вага, %	сума, млн грн	питома вага, %
Усього доходів	219 939,1	100	297 844,6	100,00	288 579,6	100
Податкові надходження, у т. ч.	161 264,2	73,32	227 164,8	76,27	208 073,2	72,10
податок із доходів фізичних осіб	34 782,1	15,81	45 895,8	15,41	44 485,3	15,42
податок на прибуток підприємств	34 407,2	15,64	47 856,8	16,07	33 048,0	11,45
податок на додану вартість	59 382,8	27,00	92 082,6	30,92	84 596,7	29,31
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	9 072,2	4,12	10 230,1	3,43	17 934,5	6,21
акцизний збір із ввезених на територію України товарів	1 495,5	0,68	2 553,0	0,86	3 690,0	1,28
увізне мито	9 588,9	4,36	11 932,8	4,01	6 328,8	2,19
Неподаткові надходження	48 555,8	22,08	60 495,2	20,31	74 048,4	25,66

Висновки і перспективи подальших досліджень. Серед основних дестабілізуючих факторів вітчизняної податкової системи, що впливають на ефективність та розвиток національної економіки, можна виділити: уповільнення темпів зростання ВВП та їх невідповідність аналогічним показникам доходів та податкових надходжень до бюджету, незадовільне вирішення фіскальних завдань, низький рівень податкової дисципліни.

Податки є не тільки основним елементом формування доходів бюджетів усіх рівнів (питома вага податкових надходжень у структурі Зведеного бюджету України останніми роками перебуває на рівні 70–76 %), а й головним джерелом фінансування видатків на суспільні потреби: освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення тощо, тому відсутність раціонально побудованої податкової системи може призвести не тільки до занепаду певної галузі виробництва, а й до економічної кризи в країні [1].

Отже, на сучасному етапі принципово важливим та пріоритетним завданням економічної політики держави має стати прийняття податкового кодексу та зниження загального рівня оподаткування через спрощення системи оподаткування, зменшення ставок податків, розширення бази оподаткування, підвищення ефективності податкового контролю з метою детінізації економіки.

Література

1. Максимова Л. Бюджетно-податкова політика як чинник економічної безпеки України / Л. Максимова, Н. Костіна // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 97–101.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
3. Показники виконання Зведеного бюджету України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/file/link/237872/file/SBudget_2009.pdf
4. Смагін В. Л. Податкові важелі регулювання фінансового ринку в сучасних умовах [Електронний ресурс] / В. Л. Смагін. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VzKipu/2009_17_19/uchzap17.html
5. Фадеева Г. М. Аналіз сучасного стану податкової системи України та шляхи її удосконалення / Г. М. Фадеева, О. Ю. Гладкова // Екон. простір. – 2008. – № 12/2. – С. 144–149.

Статтю подано до редколегії
01.03.2010 р.